

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

9/17

HAZİRAN 2024

DergiPark
AKADEMİK

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCOhost

SÖBIAD

SIS
Scientific Indexing Services

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:17

Haziran/June 2024

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty
(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

James George Frazer, *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion***Şeyma DEMİRTAŞ**

Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Din Felsefesi Anabilim Dalı

Res. Asst., Kırıkkale University Faculty of Islamic Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Kırıkkale, Türkiye.

seymademirtas@kku.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4424-8601

İnsanoğlunun yaşama sürecinde dinin hangi zaman diliminde ve ne şekilde meydana geldiği, menşenin ne olduğu hususu insan zihni tarafından çözülmeyi bekleyen sorunlardan birini teşkil etmektedir. Bu sebeple pek çok düşünür dinin kökeni hakkında birtakım kuramlar geliştirerek insanlığı meşgul eden bu sorulara cevap aramıştır. Din hakkında öne sürülen bu kuramlar genellikle dinin menşesini ve işlevini açıklamayı amaçlamışlardır ve izlerini presokratik döneme kadar sürmek mümkündür.

Din hakkında öne sürülen teorileri, substantif/özel (substantive/essential) ve işlevsel (functional) olmak üzere iki ana başlık hâlinde incelemek mümkündür. Substantif/özel teoriler dinin içeriği ya da özülle ilgili karakterleri içerir. Dini, genellikle inançlar üzerinden ya da dindar insanların fikirleri veyahut yaptıkları üzerinden tanımladıklarından, insanların duyguları ve niyetleri ön plandadır. Dolayısıyla özel tanımlamalar çoğunlukla duygularımızla tecrübe edemeyeceğimiz ancak zihnimize idrak edebileceğimiz tabiatüstü veya fizikötesi fenomenlere ilişkin inanca dayanır. Dinin insanlar için getirdiği değerler, kutsallık, ilahilik ve aşkınlık önemlidir. Öte yandan işlevsel teoriler, dinin, birey ve toplum hayatında yerine getirdiği işlevler üzerinde durur. İçerik, inançlar, ritüeller ya da doktrinlerden ziyade dinin insan hayatında oynadığı rol ve bıraktığı etki önemlidir. İşlevsel teoriler daha çok dinin insana psikolojik olarak ya da sosyal açıdan ne kattığını bilmek isterler. Kısaca, dinin özel tanımları, dinin ne olduğu üzerine yoğunlaşırken; işlevsel tanımlar dinin ne yaptığı, ne işe yaradığı hususuna vurgu yapar.

İlkel toplumlar üzerine yaptığı çalışmalarla ün kazanan Frazer, *The Golden Bough (Altın Dal)* adlı eserinde dinin özel yönünü temel alarak bir teori geliştirmeyi hedefler. Dünyadaki farklı kültür ve medeniyetlerin benzer tutum ve davranışlarını inceleyerek bunları sınıflandırma ve karşılaştırma yoluna gider. Herhangi bir uygulamanın farklı yerlerde benzer şekilde vuku bulduğuna dikkat çekerek, topladığı tüm bilgilerle dinin menşei hakkında öne sürdüğü teorisini

desteklemeye çalışır.

1854 yılında Glasgow, İskoçya'da doğan James George Frazer sırasıyla Glasgow Üniversitesi, Cambridge üniversitesi ve Liverpool Üniversitesi'nde bulunduktan sonra 1941 yılında akademik hayatının çoğunu geçirdiği Cambridge'de öldü. Frazer çalışmalarında Auguste Comte, Herbert Spencer ve E. B. Tylor'dan etkilenmiş ve *Altın Dal*'da büyü ile din arasında yaptığı ayrımla birlikte dönemin antropolojisine önemli bir yaklaşım getirerek zamanının en ünlü antropoloğu olarak görülmüştür. *Altın Dal* 1890 yılında iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. 1900 yılında yeni eklemelerle genişlettiği eserini üç cilt hâlinde yayımlayan Frazer, 1911-1915 yılları arasında dördüncü edisyonu on iki ciltten oluşan bir külliyat olarak kaleme almıştır. 1922 yılında ise daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmak amacıyla, bizim burada değerlendirmiş olduğumuz, eserin kısaltılmış baskısını tek cilt hâlinde yeniden yayımlamıştır.

Altmış dokuz bölümden oluşan bu kısaltılmış eserin girişinde metnin orijinal dilini ve temel ilkelerini büyük ölçüde koruduğunu belirten Frazer, amacının Diana'nın rahipliğinin verasetini düzenleyen kuralı açıklamak olduğunu ifade eder (s.v). Bu doğrultuda eserini, kitabının henüz başlarında aktardığı bir anlatı üzerine geliştirir. Bu anlatıya göre antik çağlarda İtalya'da bulunan Nemi köyünde Diana Nemorensis'in kutsal korusu ve tapınağı bulunur. Bu tapınak içinde bir sırrı barındırmaktadır. Söylenceye göre tapınakta öfkeli tanrılar tarafından öldürülen Virbius adında ikinci bir tanrı yer almaktadır. Diana Virbius'a duyduğu aşk yüzünden onu parçalarından yeniden hayata getirmiş ve İtalya'nın Nemi vadilerinde onu saklamıştır. Virbius hem rahip hem de kral olduğu söylenen ve ağaçlarda yaşayan gizemli bir karakteri temsil etmektedir. Virbius'un görevi hem Diana'nın tapınağını gözetlemek hem de koruda yetişen bir tür kutsal ağacı korumaktır. Meşe ağacı olduğu düşünülen bu ağaç "altın dal" olarak da bilinen kendine özgü sarı bir dala sahiptir. Virbius bu ağacın çevresinde elinde kınından sıyrılmış kılıcıyla gezinir. Sahibinden kaçan bir köle eğer gücü yeterse kutsal ağaçtan altın dalı koparmaya çalışır. Bu girişiminde başarılı olan köle, rahip- krala savaşma hakkına sahip olur. Eğer onu öldürebilirse, onun yerine geçer ve yeni rahip-kral o olur. Başka bir köle gelip, onu öldürüncüye kadar da onun rahipliğini herkes tanımak zorunda kalır. (ss.1-8)

Frazer, bu anlatıda yer alan gelenekle ilgili birtakım sorular yönelterek kitabın geri kalanında bu soruları yanıtlamaya çalışmaktadır. Bu sorular şunlardır:

1. Bu anlatıda neden bir rahip yer alıyor ve rahibin işlevi nedir?

2. Rahip, öncelini neden öldürmek zorundaydı? Ve neden öncelini öldürebilen rahip olma hakkını kazanabiliyordu?
3. Rahibi öldürmeden önce neden Altın Dal'ı koparması gerekiyordu? (s.9)

Frazer'a göre, Nemi rahipliğindeki bu garip kuralı açıklayabilecek doğrudan ulaşılabılır herhangi bir kanıt yoktur. Ancak böyle bir törenin başka yerlerde de var olduğu gösterilebilirse, onun ortaya çıkmasını sağlayan temel etkenler belirlenebilirse, bunların toplumda geniş bir alanda geçerli olduğu saptanabilirse, aynı nedenlerin klasik eskil dönemlerde de yer aldığı kanıtlanabilirse, bu durumda, aynı sebeplerin sonraki bir dönemde Nemi rahipliğinin doğuşuna zemin hazırlamış olabileceği sonucuna ulaşılabılır. (s.2) Bunun için de en primitif insanlara ait folklor, efsane ve ritüellerde, bu töreyi karşılayan herhangi bir olay olup olmadığı karşılaştırma metodu kullanılarak saptanmalıdır. Fakat Frazer'a göre ilkel zihne ulaşmak sanıldığı kadar kolay değildir. İlkel zihin iki farklı fikir sistemi tarafından yönetilmektedir: büyü ve din. Büyüyü ve dini anlayarak bu ikisi arasındaki ilişkiyi tespit etmek, Frazer'a göre, ilkel zihne girmeye olanak sağlamaktadır. Büyü ve din konusu, ormanın hakiminin gizemini arka planda bırakarak *Altın Dal*'ın ana temasını oluşturmuştur. Nitekim Frazer, eserinin ikinci baskısını *Büyü ve Din Hakkında bir Araştırma (A Study in Magic and Religion)* başlığı altında yayımlamıştır. Frazer'a göre, büyüün ve dinin ilkel insanlar için arz ettiği önem, onların hayatta kalma çabasının etrafında şekillenmektedir. Sözelimi, avcılar avlamak için hayvanlara, çiftçiler ürünlerini yetiştirmek için güneşe ve yağmura gereksinim duyarlar. Doğal şartlar bu gereksinimlerini karşılamadığında ise, ilkel insan dünyadaki değişimlere etki edebileceğine, yönetebileceğine ve onları düzeltebileceğine inanır. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise ilk olarak büyüden geçmektedir. Bu evrede ilkel insan doğa ile doğaüstü arasındaki çizgiyi kavrayamaz. Bir başka ifadeyle tanrılarla insanlar arasındaki ayrım çok net değildir. İnsan, doğaüstü şeylerin kendinden üstün olduğunu düşünmez. Çünkü doğaüstü şeyleri korkutabileceğine inanan insan büyü vasıtasıyla istediğini yaptırabilir. Ancak insan, bilgilendikçe doğa hakkındaki bilgisi arttıkça kendisinin ne kadar küçük, aciz ve zayıf olduğunu fark eder. Büyünün kısırlığını görür ve onun başarısızlığını tecrübe eder. Bu farkındalık onu, anlayamadığı ya da açıklayamadığı durumların ya da olayların ardında evreni dolduran doğaüstü varlıkların ne kadar güçlü olduğu düşüncesine iter. Böylece, tanrılarla insan arasındaki ayrım keskinleşir ve eşitlik duygusu yavaş yavaş kaybolur. İlkel insan, doğanın işleyişini yönlendirmede kullandığı büyü yolundan ümidini keser ve tanrıyı önceleri kendisiyle bölüştüğünü iddia ettiği doğaüstü kuvvetlerin tek gerçek sahibi olarak görür. Böylelikle, bilginin gelişmesiyle inanç, dua ve kurban törenleri

ortaya çıkar. Buna göre, samimi dindarlar doğanın işleyişini değiştirmek ya da kontrol etmek istediklerinde büyüsel yollara başvurmak yerine kendilerine yakın buldukları tanrıya dua ve yakarıştta bulunurlar, ondan yardım isterler. Frazer'a göre, doğaüstü yaratıklara inancın olduğu ve insanların dua ya da kurbanlarla tanrıların yardım ve inayetini kazanmaya çalıştıkları her yerde, insan düşüncesi büyüsel alandan koparak dinin alanına girer. Öte yandan din, uzun bir süreci kapsayan entelektüel evrim neticesinde önemli ölçüde değişmiştir. Tylor'un primitif dinlerden modern dinlere ulaşılmasını doğal bir gelişme olarak gören evrimci görüşüne dayanarak düşüncenin gelişimini üç aşamada inceleyen Frazer insanın zamanla kendini geliştirerek bilgi ve becerilerini genişletmesiyle dinin de etkisini kaybederek bilimsel düşüncenin ortaya çıktığını ifade eder. Ancak düşüncenin gelişimini değişmez, tekdüze ilerlemeci bir yaklaşıma indirgemek makul bir betimleme yolu olarak görünmemektedir. Çünkü geçmişte yaratıcı ve güçlü bir tek Tanrı'ya inanan topluluklardan söz edebileceğimiz gibi, günümüzde hâlâ büyüsel düşünceye başvuran insanlardan örnekler getirmek mümkündür. Dolayısıyla büyüün dinden önce var olduğunu ve dinin büyüden çıktığını öne sürmek çok sağlıklı bir bakış açısını yansıtmayacaktır.

Öte yandan Frazer araştırmasına konu edindiği bilgilerin doğruluğu ya da yanlışlığı sorusunu gündeme getirmemiştir. Sadece, bireylerin ya da toplumların inançlarını, ibadetlerini ve ritüellerini deskriptif bir yaklaşımla en doğru şekilde ortaya koymaya çalışmış ve onların doğruluk iddialarını dikkate almamıştır. Ancak değerlendirmelerden bağımsız, salt fenomenal nitelikleri göz önünde bulundurarak doğruluk sorusunu dikkate almayan bir araştırma bilimsel olmaktan uzak ve de eksik kalacaktır. Herhangi bir dine ya da inanca ilişkin tatmin edici bir açıklama o dinin gerçekliğine ilişkin doğruluk iddiasına da içermelidir.

Altın Dal adlı eserini tarih öncesi insanlığın zihnini çözmeye çalışan bir "keşif yolculuğu" olarak adlandıran (s.714) Frazer'ın, normatif olmayan din bilimine, etnoloji ve antropoloji alanlarına katkısı çok büyüktür. Bununla birlikte dinin kaynağı ve ortaya çıkışı hakkında bütüncül bir bakış açısı sunamamıştır.

KAYNAKÇA

James George Frazer, *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*, New York, The Macmillan Company, 1922, 752 sayfa.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences